

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

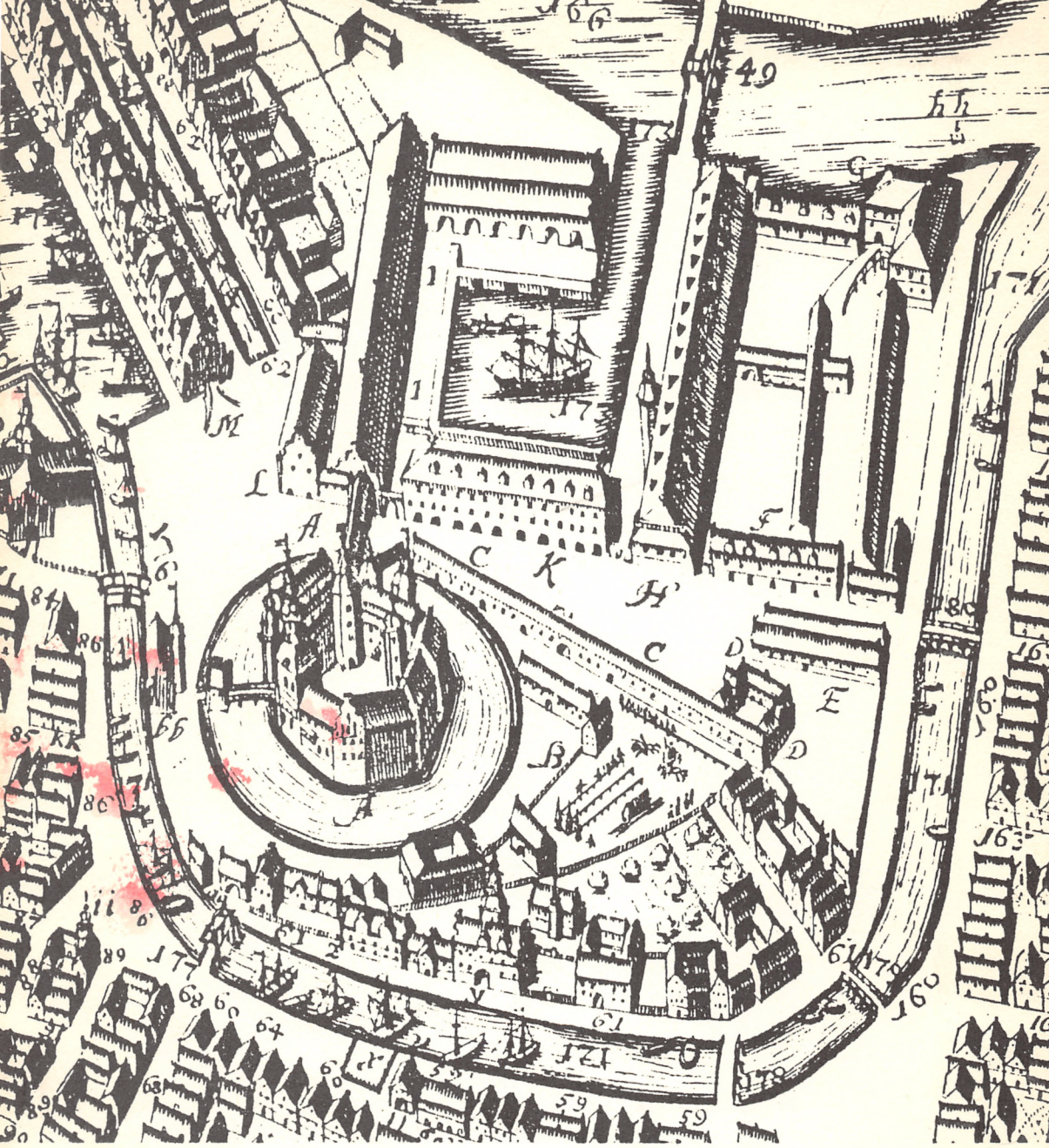
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

*Det kongelige Bibliotek
gennem 300 år*

Forsiden: Udsnit af Resens Atlas
fra 1674 med Slotsholmen: I mid-
ten Københavns Slot og over det-
te det nybyggede bibliotek, K.

Publikumsorienteringer 15

*Det kongelige Bibliotek
gennem 300 år*

af Knud Bøgh

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
KØBENHAVN 1980

Frederik III (1648-70)

Frederik III er grundlæggeren af Det kongelige Bibliotek. Havde han ikke haft held med sig i krigen mod svenskerne, fik han i stedet for lykke til at skabe et bibliotek, der efterhånden blev det største i Norden. Fra sine unge dage, hvor han som yngre søn ikke havde udsigt til at blive konge, havde han haft sans for læsning og videnskab, og fra 1650'erne er der vidnesbyrd om planmæssige erhvervelser. Peder Schumacher, den senere Griffenfeld, blev 1663 kongens bibliotekar. Han, der både var berejst og belæst, forestod indkøb i bl.a. Paris, Amsterdam og Venezia, samtidig med at man kaldte franske bogbindere til København. De islandske håndskrifter blev erhvervet i denne periode. Tidens store private bogsamlere kendte kong Frederiks lidenskab for bogen og overlod ham ved testamente eller salg deres samlinger. De indgik en bloc i det nye bibliotek, som ved grundlæggerens død (1670) var oppe på 20.000 bind, et stort tal for den tid. Det kunne stå mål med andre europæiske fyrsters.

Også den bygning, kongen lod rejse til at rumme samlingerne, skal ses på europæisk baggrund. Indtil 1673 stod bøgerne i det gamle Københavns slot, anbragt så tilfældigt og uoverskueligt, som det sker i overfyldte lokaler. I Paris havde kardinal Mazarin oven over sin hestestald indrettet en lang bogsal med bøger i to etager. I 1665 bestemte den danske konge sig for at gå igang med en *selvstændig bygning* til sine samlinger. Derfor sendte han bud til Frankrig for at få kardinalens gallerisal aftegnet og bruge den som mønster. På den anden side af den nuværende bibliotekshave ligger den bygning, der blev rejst som hjemsted for Det kongelige Bibliotek og som idag huser Rigsarkivet. Haven var dengang havnebasin for flåden, derfor blev den nye bygnings underste etage indrettet som arsenal, ligesom Mazarin havde haft heste i sin. Mellemeta- gen blev bygget udelukkende for bøgernes skyld. Salen gik gennem det meste af husets længde og målte 80 m. Langs ydervæggene løb et galleri med balkon båret af 66 søjler med gyldne kapitæler. Det hvidkalkede loft med tre stukovaler virkede lavt, fordi salen var så impo-

Fotografi af bibliotekssalen, som den så ud i 1906 efter at bøgerne var flyttet ud. Salen var 80 m lang og oprindeligt malet i stærke farver.

nerende lang, hvad der også blev understreget ved, at de rektangulære gulvfliser var lagt på den lange led. De mange søjler på hver langside var grønligt marmoreret, mens de fire i hver af salens ender illuderede som rød porfyr. Herved havde salens arkitekt, Thomas Walgensteen, sikret sig, at det velberegne perspektiv ikke tabte sig i det tomme, men at stærke farver fangede øjet og gav den lange allé af søjler et samlende slutpunkt.

Samtidig med at salen blev en fryd for øjet, var den bygget op som en ramme om bøgerne, hvis masse dækkede væggene og ligesom bar det hvide loft. På gulv og balkon var indbygget reoler mellem vinduerne, der hverken gav for meget eller for lidt lys på bogryggene. I lighed med andre fyrstebiblioteker stræbte man efter at give bøgerne ensartede bind, og Frederik III havde valgt at lade sine franske bogbindere give dem brune kalveskind med sorte stænk. I samlingerne står idag talrige af disse bind med hans gyldne monogram F 3 på ryggene. Set mod de askegrå reoler og mellem de

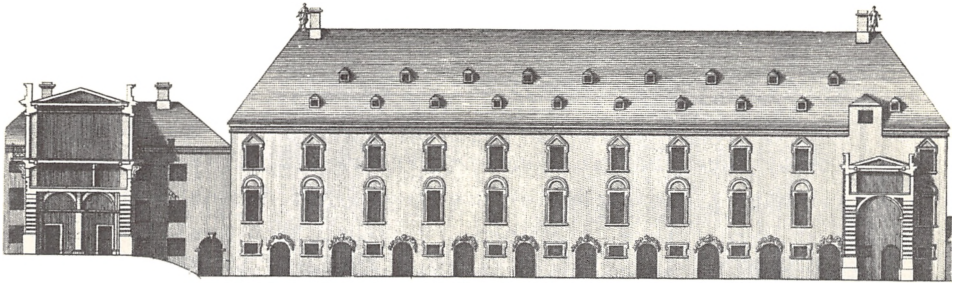
grønarmorerede søjler har de været med til at danne et farverigt interiør. Denne sal indtager en ærefuld plads i biblioteksarkitekturens historie, den ejede både baroktidens farveglæde og klassicismens rene linier.

De bogsamlinger, som Frederik III og de andre enevoldskonger efterlod sig, er udtryk for en anden verden, en anden livsstil end den der hersker idag. De var *fyrstens private bibliotek* og derved bestemt af hans professionelle interesser, har derfor talrige værker om det at være fyrste, statsmand. Tacitus, Machiavelli, Botero, Bodin, Hobbes og mange andre findes i gamle tryk, oftest i originaludgaver, der sikkert er blevet læst med eftertænkning af deres kongelige ejermænd. Arkitekturbøger med stik af de pragtbygninger, de drømte om at rejse, når finanserne tillod det, militærbøger om, hvordan man skulle opstille rytteri og artilleri i de

1. *Response a du Peron*
 pour le Roy Jacob.
 2. *Instruction du Prince Chrestien.*
 3. *Response au livre public*
 par l'Evêque d'Eureux
 par Philippe de Mornay
 4. *Un Dictionnaire François*
 5. *Quatre tomes du Pere*
Causine.
 6. *La Semaine du Sieur*
Christoffe de Gamont.
 7. *Quatre ou cinq Comédies*
 Pour la Princesse
Anne Sophie.

1. *französischer Comdien.*
 1. *Officio de la Cour Sainte de*
P. Causine
Abraham Goussier
 3. *französischer Comdien*
mise. Le savior François. Les
trades diversaires.
Response au Soldat François
du creation du Monde
Les merveilles anciennes et les
modernes.
Instruction du Prince
Chrestien.

Disse to udlånssedler fra det 17. århundrede viser de kongelige låneres interesse for fransk skønlitteratur og polemiske bøger omkring Henrik IV's overgang til katolicismen. Kardinal du Peron, bisp af Eureux, instruerede den nyomvendte konge. Philippe de Mornay blev kaldt huguenotternes pave. Låneren var en af de kongelige prinsesser.

Biblioteksbygningen i 1748. Den store sal løb gennem hele mellemetagen. Stikket viser de to figurer på tagryggen, Mars og Minerva.

+
 Chrisme Poulsen
 Junckers Lexicon Chym. 6.
 d. 27. Jan.
 Jusperius - Paschius de trad. 1° oral. 4.

Mr. Mummel boer i Mag. bred for Skippers Brock
 Inden gaar ind til Strand, 3de - Smeds fra Giömet.

d. 5. Febr. til Mr. Rothe
 Saxo Grammat. qua Danst. fol.

D. C. Fr. Mr. Schnabel Winslow Anatomie.

I Hans Grams tid kunne studerende låne bøger hjem, og bibliotekaren førte bog derover. Nye lånere indførtes omhyggeligt med fuld adresse. Rundt i bogen har Gram gjort lærde notater og bl.a. anført, når han vandt i lotteriet.

krige, de førte, står endnu som prægtige folianter i det bibliotek, som engang var deres, og minder om stormagtsdrømme. Der er fæstningsbøger med bastioner og grave i omhyggelige tegninger, der viser skudvinkler og hvordan minegange graves under disse anlæg. Disse bøger i kongens bibliotek blev inspiration for omfattende fæstningsanlæg i landet, for nye byer og bygninger. Man har afrids fra disse bøger, som sikkert er foretaget af monarken selv. At dyrke lærdom, men holde våbnene blanke (*Ars et Mars*) var motto for mange af tidens herskere. Derfor stod der længe på bibliotekets tagryg to træfigurer i guld og stærke farver, Mars og Minerva. Der var jo arsenal i husets bund. De to figurer lyste langt væk, for taget ragede højt op over det faldefærdige slot og over havnebasinet til den anden side.

Fyrstebiblioteket var også et *lærdomsbibliotek* og blev det mere og mere, ikke mindst i den tid, da Hans Gram var dets bibliotekar (1730-48). Som vort lands første moderne historiker havde han blik for, at eet førstehåndsdokument er langt mere værd for forskeren end 100 andenhånds-beretninger. Han vidste, hvilke værdier der var i de store foliantrækker, hvori lærde munke med utrolig flid havde fremdraget glemte dokumenter. Selv stod han til rådighed for andre lærde og førte som bibliotekar en rig korrespondance. Han tilstræbte regelmæssige leverancer fra udenlandske boghandlere og danske bogtrykkere, nåede ligeledes at gennemføre en katalog i 11 bind over bogbestanden. Ved hans død var den nået op på 70.000 bind. Kort før, da han mærkede, hvor det bar hen, fortæller en samtidig om, hvorledes han sad i sin stol, fik sine bøger bragt ind og bog for bog gennemså de bøger, der havde været hans tilværelse, tog afsked med dem.

Levede biblioteket nu altid op til den standard, Hans Gram havde sat? Til tider ja, til tider nej. Heldigvis har de offentlige biblioteker en reserve, når penge eller initiativ har svigtet: de store *private samlere*. De har til alle tider været med til at udfylde de mangler, der måtte opstå, og den største blandt disse var grev Otto Thott († 1785) til Gaunø, en af landets rigeste mænd. I haven bag sit palæ på Kongens Nytorv havde han rejst en selvstændig bygning, hvor hans bøger stod fordelt i 24 rum. Trods mange embeder og sin høje position var han sin egen bibliotekar og forøgede stadig sine samlinger, så de ved hans død var oppe på ca.

havde været tabt og nu kun kendes i kraft af denne mands nationale sindelag. Hans gave blev værdifuld, fordi han, før andre, mærkede en uro i tiden, noget, der var ved at pible frem. Den nye følelse af, at man var dansk eller norsk, gjorde sig stærkt gældende specielt efter 1772, som en reaktion mod Struensees tyske regime. Den *danske bogproduktion* havde stået i skygge af udlandets. Det blev nu anderledes. Ligesom Høegh Guldbergs lov om indfødsretten gjorde det nationale tilhørsforhold til en betingelse for at opnå en stilling i monarkiet, fik danske bøger også deres borgerret. Det var under de to biblioteksledere J.H. Schlegel og Jón Erichsen (1778-87) at man bestemte sig for at dele bibliotekets bogmasse i to afdelinger, en udenlandsk og en nordisk; den sidste endte med at omfatte samtlige bøger, der blev trykt i det dansk-norske fællesmonarki, hvis grænser gik fra Elben til Nordkap. Når bibliotekets Danske afdeling den dag i dag dækker ikke alene det egentlige Danmark, men også Norge, Island og Slesvig-Holsten, skal det ikke ses som en forsinket imperialism, men som følge af en paladsrevolution og patriotiske følelser i årene op mod 1800.

De to mæcener var med til at gøre biblioteket til et fuldgyldigt udtryk for det 18. århundredes bogproduktion, *oplysningstiden*. I samlingernes vækst kan man se, hvordan den åndelige magtbalance i Europa forandrer sig, hvordan de to gamle kulturlande fra baroktiden, Italien og Spanien, viger for de nye stormagter, Frankrig og England. Princippet for bogkøb gik nu ud på at følge med i spansk og italiensk, men for engelsk og fransk skulle man stræbe efter at dække alle videnskaber og kunster. Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Locke og Burke breder sig nu meter efter meter på hylderne. Her står de lærde journaler som bragte nye tanker fra land til land; og man har påvist, hvordan f.eks. Holberg i højere grad har opfanget det nye gennem disse referat-tidsskrifter end fra de originale værker. Disse lethåndterlige oktaver i spejlbind har som boghåndværk en anden karakter end det 17. århundredes folianter med deres uroligt skiftende satsbillede, overlæssede titelblade og en vægt der gjorde, at de kun kunne læses støttet mod en pult. Før skrev de lærde for hverandre, nu søgte skribenten at vinde et publikum. Som gennemsnitsbind afløses de lyse pergamenter af mørke læderbind, som igen må vige for nyere tids grønne og blå shirtings. Ikke alene de skiftende perioder i åndslivet, men også bogens typografiske og ydre udvikling kan studeres i et gammelt biblioteks

Catalogus
Bibliothecæ Regiæ
Hafniensis
sub Auspiciis et Jussu
Munificentissimi ejus Evergetæ
Augustissimi Regis Frederici VI^{te}
adornatus
Volumen 130
Rem. Nauticam et Architecturam
Forma octava et minori
complectens.

Det latinske titelblad til Moldenhawers katalog over søvæsen og arkitektur: Katalog over Det kongelige Bibliotek i København, tilvejebragt på allerhøjeste befaling af dets gavmilde velgører Hans Majestæt Kong Frederik VI, lyder titlen i oversættelse.

magasiner - ligesom den kyndige kan aflæse de geologiske lag i en klint eller på en bjergside.

Den største tid i bibliotekets historie faldt i årene på begge sider af år 1800, i D.G. Moldenhawers tid som biblioteksleder (1788-1823). Han var uddannet i Göttingen, ved det mest moderne og førende tyske universitet, og ved at overføre dette milieus krav til bogbetjening lykkedes det ham at gøre det stille fyrste- og lærdomsbibliotek til et *videnskabelig brugsbibliotek*, der i 1793 blev åbnet for offentligheden og fra nu af var til disposition for alle. Ved at købe dristigt på forventede efterbevillinger fik han mange bøger bragt i hus, og da han hos sine foresatte mødte bebrejdelser, tilbød han at overtage personligt de bogmasser, der var tilvejebragt, så man så gennem fingre med hans overskridelser. Mange private samlinger foruden Hielmstiernes og Thotts indgik i hans regeringstid. Han købte store dele af den resterende Thott-samling, for da det vældige udbud trykkede markedet, var Det kongelige Bibliotek istand til at købe yderligere 60.000 bind for kun 10.000 rigsdaler. Fra en tredje bogelsker P.F. Suhm erhvervede man 100.000 bind, som stod i hans gård på Kultorvet (omtrent hvor nu Københavns kommunes hovedbibliotek ligger). Suhm var ikke bibliofil som Otto Thott, hans samlinger var udpræget beregnet til studium og brug, og før Det kongelige Bibliotek åbnede, havde han gjort dem tilgængelige for almenheden. Da det nu blev offentligt, var han villig til at sælge dem, og de blev vurderet til 100.000 rigsdaler. I 1796 erhvervede man så Suhms bibliotek på den betingelse, at ejeren skulle oppebære en livrente på 3.000 rigsdaler årligt, og efter ham skulle hans unge kone have 2.000, hvad der kunne være løbet op til en stor sum. Men Suhm døde allerede 1798, og kort efter hans purunge enke. Moldenhawer havde atter haft heldet med sig og var styrket til næste gang han blev kaldt op til finansdepartementet for at stå til regnskab for sine budgetoverskridelser.

Gode kataloger gør et godt bibliotek bedre, vidste Moldenhawer. Inden det åbnede for publikum, var der ikke behov for en skreven systematisk katalog, for bibliotekaren vidste jo, hvor den ønskede bog stod. Men nu meldte det naturlige ønske sig, og i 1816 lykkedes det at få Frederik VI til at besøge biblioteket og give sin støtte til en stort anlagt *systematisk katalog*, der fuldførtes af Moldenhawers efterfølger, bibliotekets uforlignelige historiker E.C. Werlauff (1823-61) og stod færdig i 1830 i 192 foliobind.

Udsnit af alfabetisk og systematisk katalog for bøger trykt før 1950. Skufferne indeholder sedler ordnet efter forfatternavn. Protokollerne langs gulvet viser en trediedel af Moldenhawers katalog, som stadig benyttes i det daglige arbejde.

Dens hovedplan var overført fra biblioteket i Göttingen, opdelingen efter de fire gamle fakulteter: det teologiske, juridiske, medicinske og filosofiske, som så igen grenede sig ud i de enkelte fag, en inddeling, som indtil fornylig blev opretholdt på Københavns Universitet. Den var for så vidt forældet, som Moldenhawer var blevet en moden mand i det 18. århundredes universitetsmilieu, og da en katalogisator altid arbejder inden for sin tids horisont, må han benytte dens opfattelse af videnskabernes systematik. Låneren idag undrer sig over, at der skulle være indbyrdes slægtskab i rækkefølgen: musik, nautik, arkitektur og krigsvidenskab, men det hænger sammen med, at man i ældre tids lærdomshistorie betragtede disse fire fag som anvendt matematik; og når musikkatalogen har nr. 128, er det fordi 127 indeholdt bøgerne om den rene matematik (som dengang hørte hjemme her, da biblioteket endnu var et

universalbibliotek). Den moderne benytter vil ligeledes undre sig, når han skal søge en bog om Grækenland under Tyrkiet, en om Czeko-slovakiet under det østrig-ungarske kejserrige. Men når han forstår, at systemet blev til i Wiener-kongressens Europa, vil han erindre, at Böhmen blev regeret fra Wien, og at Grækenland var en osmannisk lydstat. Den bibliotekar som systematiserede i 1816 kunne ikke vide noget om det 20. århundredes nye stater, så lidt som vi ved, hvor landegrænserne går ved år 2000. Disse kataloger bliver nu suppleret af et nyt system, men de giver stadig rigt udbytte for den der ved, hvordan verden så ud for 150 år siden og har fantasi til at tænke i en svunden tids tankebaner.

Med disse samlinger og dette katalogapparat var man ifærd med at skabe et *forskningsbibliotek* i det 19. århundredes ånd. Det blev mer og mer et samlingssted for bøger inden for samtlige grene af humaniora. Indtil da havde de klassiske autores og bibelen været grundlag for dannelse. I romantikens kølvand fulgte nye fag som religionsvidenskab, etnografi, folkløse, sammenlignende sprog og litteratur, og mange flere som det var svært at passe ind i rammerne, fordi de sprængte den klassiske verden, man havde levet i. Trods beskedne midler erhvervede man ikke så få af de videnskabelige publikationer, som idag er uopdrivelige. Men skønlitteratur på nyere sprog gjorde man ikke meget ud af, så det er noget begrænset, hvad man har af førsteudgaver af det 19. århundredes romaner. Man var tilbøjelig til at afvente de samlede værker, der antoges at være et tegn på, at nu var tidspunktet indtruffet, hvor man kunne tage denne romanskriver alvorligt. Hvad man har af disse originaltryk er oftest købt langt senere. De gamle bibliotekarer var forsigtige og sparsommelige, de mente at det købte skulle være værd at læse om 100 år, ja måske først til den tid. Nu og da kan en låner opleve at få en bog udleveret, der har stået uopskåret længere end det. I denne sammenhæng er der intet anstødeligt i, at den har stået og ventet et sekel på sin læser. Idag lægges der afgørende vægt på at skaffe læseren bogen hurtigt ihænde, hvad der ikke behøver stride mod, at man på samme tid arbejder på langt sigt og fylder forråds-kamrene til kommende år.

Havde Moldenhawers tid været bestemt af de vældige erhvervelser fra alle sider, blev århundredets slutning en periode, hvor man måtte lægge vægten på at konsolidere samlingerne, organisere det

for af de faae. Min, jeg far gjort
mig gjeld om at kunne betale, naar, at
forunders Anstaltse end Gans Majestats

deres Bibliothek. Derom naarer jeg
indvendingt at hængende mig til
Deres Gjællants, som Bibliothekets
Ejend, og Om den Mand, Gans Oustend,
Lige Lide, Sjalden forsving Gans
og Gans Indflydelse. For Hverken for
mangne mig Mand sigder sig sigde.

Jeg loyde tillidsfuld min Bøder
i Dens Gøder, og skildre mig blot
at med sin at far Anstaltse for
Mand, som end Dens Gjællants
bedjender.

Ejendingsen den 27 Nov. 1834.

indvendingt

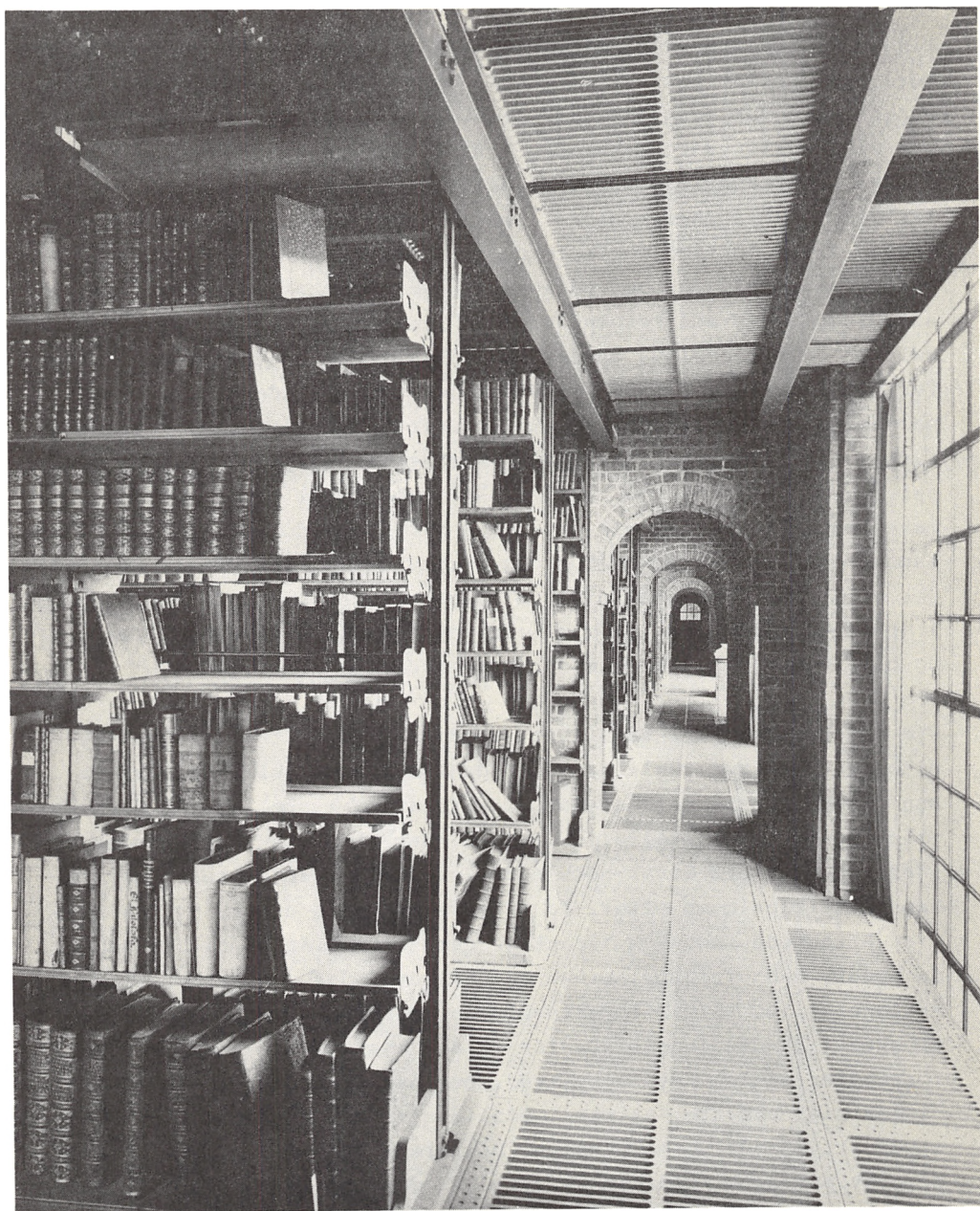
J. E. Kunderen.

H.C. Andersen ansøgte i 1834 forgæves om ansættelse ved Det kongelige Bibliotek, for derved, som han skrev, at "befries for den tunge Lod at maatte skrive for at kunne leve". Ansøgningen blev støttet af H.C. Ørsted og etatsråd Collin.

erhvervede. Chr. Bruun gennemførte i sin lange periode som overbibliotekar (1863-1901) en række ordnings- og katalogiseringsarbejder, som gjorde de ophobede værdier meget mere tilgængelige end de før havde været. Billedsamlingen blev udbygget, og de musikaler man havde modtaget efter C.E.F. Weyse blev udgangspunkt

for en musikafdeling, der fik sine egne kataloger. Håndskriftsamlingen fik tilendebragt sine systematiske og alfabetiske registranter, som dannede basis for senere trykte kataloger over specielle emner inden for dens områder. Men Bruuns og hans medarbejders største bedrift var en katalog i 60 bind, der fremlagde hele den danske bogproduktion grupperet efter bøgernes emner og art, senere trykt som Bibliotheca Danica. Ved at være en pladskatalog og ved at opdele efter de fire gamle fakulteter fulgte den principperne fra Moldenhawers tid og blev således et barnebarn af Göttingen. Men naturligvis var den koncentreret om det nationale, således at dansk kultur- og næringsliv, danske lokaliteter fik en fremskudt plads. Var det tidligere system bestemt af oplysningstiden, havde nationalromantiken nu trængt sig imellem. For dens historiesyn var det f.eks. en selvfølge, at mange skikkelser fra sagn og digtning blev opfattet som historiske. Derfor skal man gå til katalogen med Danmarks og Islands historie, hvis man vil finde folkebogen om Holger Danske eller sagaerne om Gunlaug Ormstunge, Grette eller Frithiof. Der ville man ikke anbringe dem idag, men det er først fra en gang i det 20. århundrede, at man taler om "den islandske familieroman" og har løftet disse skikkelser over i digtningens verden.

Nye tider kræver nye kataloger, og danske bøger trykt siden 1960 placeres nu efter reglerne i den danske decimal-klassificering. Anglo-amerikanske metoder har efterfulgt de tyske. Men den nye katalog respekterer stadig de grænser, der blev fastlagt omkring 1780, dengang det dansk-norske fællesmonarki var en realitet, som man måtte planlægge efter, da de første omrids af et *nationalbibliotek* tegnede sig. Som sådant er det nu forpligtet til at samle de bøger, håndskrifter, breve og billeder, der vedrører Danmarks nationale liv. Pligtafleveringsloven medfører, at alt hvad der trykkes i landet indgår. Derfor er det også rimeligt, at bogens forstadier samles det samme sted. Det har givet H.C. Andersen-forskningen rigt udbytte, at man i biblioteket kunne studere hans værk i udkast, kladde og manuskript. Digteren overlod familien Collin så godt som alt, hvad han skrev: dagbøger, breve, de første digteriske forsøg og eventyrene i forskellige arbejdsstadier. Sammen med adskillige andre danske digteres manuskripter blev de i 1905 som gave overdraget Håndskriftsamlingen, der fra andre sider modtog de papirer, som bl.a. Grundtvig, H.C. Ørsted, Kierkegaard, Georg Brandes, I.P. Jacobsen, Johs. V. Jensen, Martin A. Hansen,

Magasin fra 1906-bygningen, der viser ristegulv og den metalkonstruktion, som bærer fem etager med reoler og hviler i sig selv. Bøgerne er fordelt efter formater, de største nederst.

Knud Rasmussen, Kaj Munk og Karen Blixen efterlod sig. Håndskriftsamlingen er velforsynet med manuskripter, der er blevet til udenfor Danmarks grænser, bl.a. unique ting som Poma de Ayalas Inca-krønike, det angelsaksiske fragment "Waldere" eller værdifulde tidlige afskrifter af den ubeskadigede Beowulf. Men dens centrale samle-emne er de håndskrifter og breve, som stammer fra danske. Det var ikke mindst i Chr. Bruuns tid, at bibliotekets karakter af nationalbibliotek blev understreget.

På samme tid er det *kosmopolitisk* og fortsætter dermed sin ældste tradition, den fra grundlæggerens, Frederik III's tid, da man udelukkende anskaffede udenlandsk litteratur. Heldige omstændigheder og fremskuende initiativer har medført at man kunne udbygge visse specialsamlinger, som har fået betydning udenfor landets grænser. Den orientalske går længst tilbage, idet danske rejsende, bl.a. Carsten Niebuhr allerede tidligt erhvervede persiske håndskrifter til kongens bibliotek. Da sprogforskeren Rasmus Rask i 1823 kom tilbage fra sin store rejse, medbragte han håndskrifter fra Persien og Indien, bl.a. de berømte old-iranske Avesta-håndskrifter. De har stor betydning for den orientalske forskning, også fordi mange tilsvarende - på grund af klimaet - er gået tabt i deres oprindelseslande. I det 20. årh. er disse samlinger udvidet med bøger fra den fjerne og nære orient, således at København idag er et hovedsted for indologiske og centralasiatiske studier. Som en naturlig forpligtelse til at gøre disse i mange henseender enestående samlinger lettere tilgængelige for international forskning begyndte man i 1966 udgivelsen af et stort engelsksproget katalogværk: *Catalogue of Oriental Manuscripts, Xylographs etc. in Danish collections*, af hvilket er udkommet 4 bind.

Af ny dato er derimod bibliotekets Judaistiske afdeling, der bygger på den bogsamling man erhvervede 1932 fra overrabiner David Simonsen, og stadig udbygger, så den idag omfatter mere end 50.000 bind, bl.a. mange inkunabler på hebraisk. Efter den sidste krigs store tab af jødisk litteratur er dette Europas største samling af den art, og den besøges af gæster fra mange lande.

En tredje særsamling i Det kongelige Bibliotek er den boghistoriske samling af sjældne tryk og bogbind, hvis kerne er de 4.500 tryk fra tiden før år 1500, inkunablerne. De danner overgangen fra middelalderens håndskrifter til nyere tids enorme bogproduk-

tion, er grundlag for bogens historie. I dette studium er det vigtigt at kunne sammenholde bogtrykker, skriftform og illustration fra bog til bog, dvs. placere et tryk i den gruppe, hvor det typografisk hører hjemme - som botanikeren sammenligner plante med plante i sit herbarium. Dette studium forudsætter, at man har et bredt og varieret materiale til disposition, som det netop er tilfældet i denne Skandinaviens største inkunabelsamling. I nyeste tid har prosektor Aug. Jurisch og professor Carl Roos efterladt biblioteket store testamentariske legater til indkøb af bl.a. boghistoriske sjældenheder som ellers ikke kan afholdes af det normale budget. Også det 20. århundrede har sine mæcener.

Et videnskabeligt biblioteks standard kendes også på, om det fra gammel tid har de meterlange rækker i ubrudt følge af det 18. århundredes Fontes, Miscellanea, Acta, Magazine etc. og om det stadig er istand til at opspore og anskaffe den nyere tids Archives, Bulletins, Études, Jahrbücher, Monumenta, Revues, Reviews, Revistas, Sitzungsberichte, Zeitschriften, som uden ophør formerer sig. Jo flere det har af disse, des bedre tjener det forskningen, da afgørende og grundlæggende undersøgelser tiere og tiere kommer som afhandlinger i disse serier. Nogle af dem har århundreder bag sig, f.eks. begyndte Göttingische gelehrte Anzeigen sin tilværelse i 1739 og lever endnu i bedste velgående: årgang 231 har det samme gotiske titelblad og de samme indgående recensioner af lærde værker. Gennem sådan en publikation ser man dybt ned i tiden og oplever, hvordan generation efter generation skrev og trykte sine tanker, hvordan biblioteket år for år erhvervede det, bogbinderen bandt ind og bibliotekaren registrerede de indgåede bind. Den enkelte skribent, trykker, bogbinder og bibliotekar forsvandt som strå for vinden, men de store serier og tidsskrifter går deres gang gennem tiderne og har her fundet deres plads bag bibliotekets beskyttende mure.

Idag er det næsten uoverskueligt at opregne, hvor mange bøger et offentligt bibliotek ejer, tælle dem bind for bind, som man gjorde i ældre tid. I stedet tæller man i meter, hylde for hylde, og efter den målestok er Det kongelige Bibliotek for tiden oppe på en bogbestand, der fylder over 75 km og årligt forøges med et par km. Selvom det endnu ikke var sådan i det 19. årh., var det gamle

Transporten af bøger fra det gamle til det nye bibliotek i 1906.

bibliotekshus, som Frederik III grundlagde, forlængst blevet utilstrækkeligt og formåede ikke at rumme de første to århundreders anskaffelser.

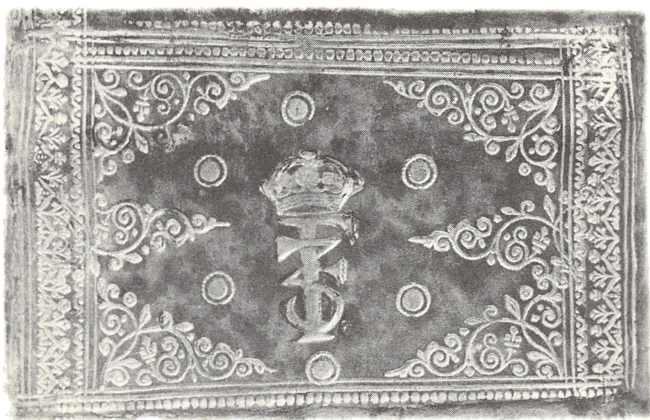
Så længe man var bundet til *bygningen fra 1673*, var det næsten uørligt at opretholde samlingernes indre orden og brugbarhed. I 1786 havde ganske vist C.J. Zuber forlænget den med en tilbygning, hvori man anbragte den nye nordiske afdeling. I 1824 inddrog man hovedbygningens øverste etage, i 1862 den nederste. Reolerne måtte stilles tættere og tættere. Edm. Gosse har fortalt om, hvordan han ved et besøg blev venligt modtaget af overbibliotekaren, der førte ham rundt i bygningen, men ved distraktion kom til at glemme gæsten i et af magasinerne og "Time passed over me in that silent square of books". Det var en kunst at finde bøgerne i de overfyldte lokaler. De var mørke og kolde, om vinteren målttes mange frostgrader i den store sal, og bøgerne var som isklumper at føle på. Desuden var der brandfarligt med alt det udtørrede træværk. Det var kun et lykkeligt omslag i vindens retning som i 1884 sparede biblioteket for at dele skæbne med Christiansborg slot og brænde op.

Det blev Chr. Bruuns hovedopgave at skaffe de uerstattelige samlinger en *ny bygning*, der også kunne blive basis for en bedre service over for dets benyttere. Efter seje forhandlinger og mange skuffelser stod denne færdig i 1906. Flytningen foregik ved at bøgerne blev læsset i vogne, der løb på en skinnebro, som militæret havde konstrueret højt over det opfyldte havnebassin, dér hvor nu haven er. De endte deres lufttur i den nuværende forhal, hvorfra de fordeltes til de nye magasiner. Ligesom Frederik III havde imiteret kardinal Mazarins bogsal i Paris, var den nye bygning opstået i tilknytning til et tysk forbillede, det vældige palazzo i italiensk renæssancestil, Ludvig I af Bayern havde rejst i München, en rektangel med indre gårde og suiter af statelige bogsale, hvortil en pragttrappe med flere repos'er førte. I København byggede man også i en overleveret stilart, men imødekom i langt højere grad en ny tids krav, idet der blev indrettet katalogværelse, udlånskranke, bogbinderværksted, garderobe, toiletter og en læsesal til 100 personer. Selvom der af og til havde været fotograferet i biblioteket, blev et fotografisk atelier en nydannelse, som var uden sidestykke i det øvrige Europa. Man havde foretaget et langt skridt frem mod opfyldelse af de behov, der var opstået siden enevælden.

Bygningen blev et møde mellem nyt og gammelt. Læsesalen med de hvide hvælvinger, der bæres af seks blanke kæmpesøjler, peger mod fortiden, og den ottekantede forhal med de romanske buer er en direkte efterligning af Karl den Stores dåbskapel i Aachen. Men ved indretning af bogmagasinerne tog man et nyt princip i anvendelse, tog ved lære af British Museum og Bibliothèque Nationale i Paris, og opbyggede et i sig selv hvilende metalskelet, der bar reolernes fem etager. Da det var før det elektriske lys var en selvfølge, bestod etageadskillelserne af jernriste, der tillod dagslyset at finde dybt ned i bygningen og varmen fra kælderen at stige op for at undgå varmeapparater i etagerne. Arkitekten forstod således i nogen grad at forene det praktiske med en facade og forhal af monumental karakter, at indbygge ny teknik i gamle stilarter.

På samme måde som Frederik III's bygning havde været udtryk for det 17. århundredes biblioteksarkitektur, optog den nye fra 1906 den bygningstype og indretning, der var fremherskende i det 19.

århundrede. Den, som ser ud gennem forhallens vinduer eller passerer haven, kan danne sig et billede af det anlæg, som blev tilendebragt af Frederik III. Vandspejlet har dengang samlet de tre fløje med de høje tage, så de følte som et symmetrisk anlæg. Da vandstanden i den forsvundne krigshavn var den samme som den idag i den store havn udenfor, må kongens nyopførte hus have raget mægtigt op, næsten som en skyskraber, især hvis det sås fra en båd dernede. Nu er det en have, som forbinder bibliotekets nye og gamle hjem, men dets historie forløb i 300 år inden for denne firkant.

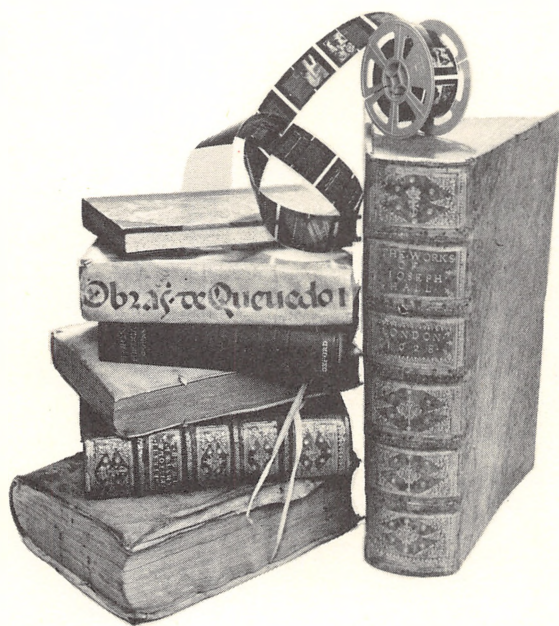

Frederik III's monogram på ryggen af en bog

A N N A L E R

- 1648-70 Frederik III, bibliotekets grundlægger
- 1661 Joachim Gersdorff testamenterer kongen sin bogsamling på 7.700 bd.
- 1662 Laurids Ulfeldts bibliotek købes: 2.600 bd.
- 1663 Peder Schumacher tiltræder som kongens bibliotekar
- 1664 P. Scavenius afgiver sit bibliotek: 6.000 bd.
- 1665 Den nye bygning planlægges
- 1670 Frederik III efterlader en samling på 20.000 bd.
- 1673 Den nye bygning fuldent og bøgerne flyttes hertil fra slottet
- 1690 E. Pufendorfs samling købes
- 1721 Chr. Reitzers samling købes: 17.000 bd.
- 1730-48 Hans Gram bibliotekar, får samlingen op på 70.000 bd.
- 1749 Det gottorpske bibliotek indlemmes, erobret 1709
- 1767 Carsten Niebuhrs ekspedition hjembringer orientalske håndskrifter
- 1778-80 J.H. Schlegel planlægger reformer
- 1780-87 Jón Erichsen katalogiserer håndskrifter, opstiller danske bøger for sig
- 1785 Otto Thott dør, skænker håndskrifter og palæotyper
- 1786 Bygningen forlænges med Zubers sale
- 1788 D.G. Moldenhawer tiltræder
- 1793 Biblioteket bliver offentligt tilgængeligt
- 1798 P.F. Suhm dør efter at have solgt biblioteket 100.000 bd.
- 1807 H. Hielmstiernes samling af danske bøger indgår
- 1816-30 Systematiske katalog for udenlandske bøger udarbejdes
- 1819-23 Rasmus Rask indsamler håndskrifter, som siden indgår i bibliotekets Orientaliske afdeling
- 1823 D.G. Moldenhawer dør, bogbestand nu 250.000 bd.

- 1842 Weyses efterladenskaber bliver grundlag for musik-samlingen
- 1862 Biblioteket får rådighed over hele bygningen
- 1863-1901 Chr. Bruun overbibliotekar
- 1864-75 Danske afdelings systematiske katalog udarbejdes
- 1875-92 Håndskriftsamlingen får en systematisk katalog
- 1905 Collins samling af danske håndskrifter modtages
- 1906 Indflytning i den nye bygning. Bogbestand nu: 800.000 bd.
- 1918-26 Naturvidenskab og medicin afgives til Universitetsbiblioteket
- 1926 Biblioteket får officiel status som Københavns Universitets hovedbibliotek for teologi, humaniora og samfundsvidenskaber
- 1927 Ny pligtafleveringslov
- 1932 David Simonsens judaistiske samling på 20.000 bd. erhverves
- 1938 ff Håndskrifter overflyttes fra Universitetsbiblioteket
- 1943 Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket sammensluttet til en administrationsenhed
- 1949 Laage-Petersens H.C. Andersen-samling indgår som testamentarisk gave. Den judaistiske bogbestand udvides med L. Goldschmidts bibliotek
- 1950 Ny katalog for udenlandske bøger
- 1960 Danske afdeling får ny katalog
- 1968 Ny kontorfløj mod havnen
- 1976 Udlånslokale og katalogsal fornyes
- 1978 Bogbestand i kompres opstilling fylder over 75 km og er nu til dels placeret i depoter

DIS-Danmark

